

ویژگی‌های اجتماعی جامعه منتظر از منظر آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام

محسن قنبری نیک^۱

چکیده

رسیدن به جامعه‌ای آرمانی، بر فطرت الاهی آدمی و مطالبه همیشگی جوامع انسانی مبتنی بوده است. تحقق جامعه مهدوی در اندیشه شیعه، رسیدن به چنین آرمانی است که در کلام معصومان علیهم السلام و اندیشه‌های متفکران اجتماعی مسلمان به کرات تبیین شده و البته دست‌یابی به آن، نیازمند شکل‌گیری زمینه‌های آن در همه ابعاد اجتماعی، در جامعه منتظران است.

از جمله متفکران اسلامی معاصر در این حوزه، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای است که این نوشتار درصدد بازخوانی و تبیین شاخصه‌های اجتماعی جامعه منتظر از منظر ایشان با روشی توصیفی - تحلیلی است. بر اساس یافته‌های تحقیق، شاخصه‌های اجتماعی جامعه منتظر از منظر ایشان دو وجه دارد: از یک سو، هر فرد مهدی‌باور، در زیست اجتماعی خود، باید دارای ویژگی‌هایی باشد، مانند ایمان در عقیده، صداقت، ایثار، مجاهدت، مهرورزی و پرهیز از کینه‌توزی و از سوی دیگر، کلیت جامعه منتظر نیز باید دارای شاخصه‌های اجتماعی باشد، همچون حق‌مداری، التزام عملی به سیره معصومان علیهم السلام، باور جمعی به مهدویت، انتظار و آمادگی برای ظهور، تلاش همگانی برای عدالت اجتماعی، امر به معروف و نهی از منکر، پیوند امت و رهبری، تربیت معنوی و اخلاقی افراد در خانواده و جامعه، حاکم شدن امنیت اجتماعی و روانی، رعایت کرامت انسان‌ها و مساوات در برابر قانون.

واژگان کلیدی: جامعه منتظر، مهدویت، خامنه‌ای، مساوات، حق‌مداری.

مقدمه

شکل‌گیری جامعه آرمانی، مطلوب هر انسانی است؛ جامعه‌ای که در آن، همه آنچه را انسان در ذهن خود پنداشته، تحقق یافته می‌بیند و در آن جامعه نه تنها احساس آرامش می‌کند، بلکه با تمام وجود، «آرامش حقیقی» را لمس می‌کند و در آن فضا با هموعان خود زیست اجتماعی مطلوبی را دارد. در فرهنگ شیعی، این جامعه، همان «مدینه فاضله مهدویت» است که با ظهور حضرت حجت و تحقق حکومت مهدوی شکل عینی پیدا خواهد کرد و به فرمایش مقام معظم رهبری، زندگی اصلی بشر از دوران ظهور آغاز می‌شود:

بشریت دارد همین‌طور این راه را طی می‌کند تا به اتوبان برسد. این اتوبان، دوران مهدویت است؛ دوران ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. این جور نیست که وقتی به آن جا رسیدیم، یک حرکتِ دفعی انجام بگیرد و بعد هم تمام بشود؛ نه! آن جا یک مسیر است. در واقع باید گفت: زندگی اصلی بشر و حیات مطلوب بشر از آن جا آغاز می‌شود و بشریت تازه می‌افتد در راهی که این راه، یک صراط مستقیم است و او را به مقصد آفرینش می‌رساند (بیانات رهبری، ۱۳۹۳/۰۳/۲۱).

بنابراین، تحقق جامعه مهدوی بنا به دیدگاه مذهب شیعه امری ضروری است. سخن مهم در این میان، شرایط تحقق آن جامعه است و این که منتظران ظهور چه نقشی در شکل‌گیری آن خواهند داشت و جامعه قبل از ظهور که در اصطلاح با عنوان «جامعه منتظران» از آن یاد می‌شود، باید چه شاخصه‌هایی را دارا باشد تا زمینه تحقق جامعه مهدوی را فراهم کند. شکل‌گیری این جامعه دوم؛ یعنی جامعه منتظران نیز مهم و به منزله مقدمات تحقق مدینه فاضله مهدوی است و چه بسا کمک کند تا ظهور زودتر اتفاق افتد؛ چراکه:

یکی از عواملی که ظهور را به تاخیر می‌اندازد و حضرت را همچنان در پس پرده غیبت نگه می‌دارد؛ عدم آمادگی یاران خاص با تعداد سیصد و سیزده نفر می‌باشد؛ ولی شروع قیام و نهضت جهانی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف علاوه بر وجود یاران خاص، به یاران عام نیز نیاز دارد (الهی‌نژاد، ۱۳۹۸: ص ۷۹).

و بدون شک، برای منتظران ظهور، ایجاد جامعه منتظر می‌تواند یک امر مقدماتی مطلوب و البته دست‌یافتنی باشد.

جامعه منتظران، جامعه‌ای است که به راحتی امکان دسترسی به آن برای منتظران فراهم

نیست و تنها مومنان به دین الهی و به‌ویژه شیعیان امام عصر عجل الله تعالی فرجه می‌توانند در تحقق این جامعه منتظر سهیم باشند و بی‌شک زندگی‌کردن در جامعه مهدوی نصیب کسانی خواهد شد که در جامعه منتظران، نقش‌آفرینی مطلوبی داشته و در آن جامعه مهدوی نیز آمادگی رسیدن به مقام شهادت در رکاب امام خود را دارند.

این دسته از افراد، همان سعادت‌طلبان حقیقی و منتظران ظهور هستند؛ کسانی که سعادت زندگی در کنار امام زمان عجل الله تعالی فرجه را آرزوی همیشگی خود دانسته و برای رسیدن به آن، تلاش می‌کنند. در اندیشه، رفتار و سیره این‌گونه انسان‌ها، از هوای نفس و دنیاطلبی خبری نیست و همه امور زندگی فردی و اجتماعی آن‌ها بر اساس قوانین الهی انجام می‌شود.

جدا از روایات و سیره معصومان علیهم‌السلام که به کرات به ویژگی‌های منتظران پرداخته‌اند، متناسب با شرایط جوامع امروزی و دنیای معاصر، متفکران اسلامی؛ به‌ویژه شیعه، برخی از شاخصه‌های منتظران را برشمرده‌اند. از مهم‌ترین این متفکران شیعه که رهبری جامعه اسلامی ایران را نیز بر عهده دارند، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای است که همواره، در مناسبت‌های مختلف به شاخصه‌های این امر مهم پرداخته است. نوشتار حاضر سعی دارد با روش توصیفی-تحلیلی این شاخصه‌ها را در اندیشه و کلام ایشان بازخوانی کند. از این روش، در پژوهش‌های کیفی نیز بهره برده می‌شود. از جمله گونه‌های پژوهش‌های کیفی، تحلیلی بر گزارش‌های مکتوب یا کلامی است که به صورت مقاله یا کتاب و همچنین در قالب سخنرانی در همایش ارائه می‌شوند (حریری، ۱۳۸۵: ص ۴).

در باب پیشینه این بحث می‌توان گفت، آثار اندکی در اصل موضوع به صورت مقاله وجود دارد؛ مانند مقاله «ویژگی‌های جامعه مهدوی» یا مقاله «مبانی و شاخصه‌های جامعه منتظر از منظر آیات و روایات»؛ اما نسبت به موضوع این مقاله؛ یعنی بررسی دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه شاخصه‌های اجتماعی جامعه منتظر، اثر مستقل و قابل‌اتکایی یافت نشد.

۱. مفهوم‌شناسی

قبل از برشمردن شاخصه‌های اجتماعی منتظران، ضروری است با هدف انتقال صحیح معانی و رسیدن به اشتراک مفهومی در اصطلاحات مورد بحث؛ برخی از مفاهیم اصلی نوشتار پیش‌رو

تبیین شوند. مهم‌ترین این مفاهیم عبارتند از:

۱-۱. انتظار

«انتظار» در لغت به معنای درنگ در امور، نگهبانی، چشم به راه بودن و نوعی امیدداشتن به آینده است (مصطفوی، ۱۳۸۸: ج ۱۲، ص ۱۶۶) و در اصطلاح چنین تعریف شده است: «وهو کیفیه نفسانیه ینبعث منها التَّهَيُّؤُ لما تنتظره، وضده اليأس فكلما كان الانتظار اشدَّ كان التَّهَيُّؤُ أكذ...»؛ انتظار حالتی است روحی و نفسانی که موجب آمادگی چیزی می‌شود که انتظارش را می‌کشند و ضد آن یأس و ناامیدی است. پس هراندازه انتظار شدیدتر باشد، آمادگی نیز بیش‌تر خواهد بود (موسوی اصفهانی، ۱۳۸۰: ج ۲، ص ۲۳۵). مقصود از انتظار در این مقاله، آن نوع از انتظار و صبری است که شیعیان امام عصر عَلَيْهِ السَّلَامُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ برای ظهور ایشان متحمل می‌شوند و در روایات اسلامی، از «افضل عبادات» شمرده شده است.

۲-۱. شاخصه اجتماعی

«شاخصه» یا «شاخص»، در لغت به معنای برآمده، مرتفع، برجسته و ممتاز آمده است (فرهنگ معین، حرف ش). مقصود از «شاخصه» در این مقاله، آن دسته از مولفه‌های نسبتاً کلانی است که در ساختار اجتماعی جامعه منتظر می‌توان تبیین کرد. هر شاخصه، ممکن است شامل تعدادی از کنش‌ها و رفتارهای اجتماعی متناسب باشد.

۳-۱. جامعه منتظران

مقصود از «جامعه منتظران» در این نوشتار، جامعه‌ای است متشکل از شیعیان و پیروان حقیقی امام عصر عَلَيْهِ السَّلَامُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ که با اعمال و رفتارهای صحیح خود، در سطح اجتماع، زمینه را برای ظهور ایشان و تشکیل جامعه مهدوی آماده می‌کنند. چنین جامعه‌ای، قبل از جامعه مهدوی تحقق می‌یابد.

۲. چهارچوب مفهومی

در بازخوانی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای درباره ابعاد مهدویت، به‌ویژه مولفه انتظار و حوزه‌های

متناسب با آن، همچون شاخصه‌های اجتماعی منتظران، چنین برداشت می‌شود که ایشان، این شاخصه‌ها را در دو وجه مذکور (ویژگی‌های اجتماعی افراد و شاخصه‌های جامعه) برشمرده و آن‌ها را دست‌یافتنی می‌داند. بدون شک، کلیت هر جامعه، جدا از شاخصه‌های جمعی، دربردارنده، مجموعه‌ای از افراد دارای شاخصه‌های اجتماعی است. به عبارت دیگر، زمانی جامعه مطلوب می‌تواند شکل گیرد که ابتدا، افراد آن جامعه، دارای روحیات و شئون اجتماعی متناسب با هدف متعالی جامعه مطلوب باشند و این شئون غیر از شئون فردی افراد است که می‌توانند متفاوت از دیگران عمل کنند و به حوزه شخصی خودشان مربوط است. البته چنین جامعه مطلوبی به دست نخواهد آمد، مگر با ایثار مومنان و پیروان راستین امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام؛ چنان‌که رهبری انقلاب می‌فرماید:

قبل از دوران مهدی موعود، آسایش و راحت‌طلبی و عافیت نیست... قبل از ظهور مهدی موعود، در میدان‌های مجاهدت، انسان‌های پاک امتحان می‌شوند؛ در کوره‌های آزمایش وارد می‌شوند و سربلند بیرون می‌آیند و جهان به دوران آرمانی و هدفی مهدی موعود (ارواح‌نفاذ) روز به روز نزدیک‌تر می‌شود؛ این، آن امید بزرگ است (بیانات رهبری، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

بر این اساس، دو وجه اجتماعی را در باب جامعه منتظران می‌توان در نظر گرفت: یکی شاخصه‌های اجتماعی افراد منتظر و دیگری شاخصه‌های اجتماعی کلیت جامعه منتظر؛ که همین وجوه در اندیشه مقام معظم رهبری نیز یافت می‌شوند و در ادامه بیان خواهد شد.

۳. شاخصه‌های اجتماعی افراد جامعه منتظر

۱-۳. خودسازی

اولین و مهم‌ترین شاخصه افراد جامعه منتظر، تهذیب نفس و خودسازی برای ایفای نقش مورد انتظار در این جامعه است. رهبر معظم انقلاب می‌فرماید:

از ویژگی‌های بسیار مهم خودسازی [که باید] به آن توجه کنیم و شاید جنبه تقدیمی هم داشته باشد؛ «اخلاص» است. اخلاص، عبارت است از کار را خالص انجام دادن و خالص بودن عبادت و خالص بودن عمل، این است که برای خدا باشد (بیانات رهبری،

اولین گام خودسازی از منظر ایشان، این است که انسان به خود و به اخلاق و رفتار خود منتقدانه نگاه کند و عیوب خود را با روشنی و دقت ببیند و سعی در برطرف کردن آن‌ها داشته باشد و این از عهده خود افراد برمی آید و این تکلیفی بر دوش افراد است (خطبه‌های نماز عید فطر، ۱۳۸۰/۰۹/۲۵). مرحوم نراقی در فایده تهذیب نفس می‌نویسد:

ثمره تهذیب، رسیدن به خیر و سعادت ابدیه است و باید دانست که سعادت مطلق حاصل نمی‌شود، مگر این‌که صفحه نفس در جمیع اوقات از همه اخلاق ذمیمه معرا و به تمام صفات حسنه محلّی باشد (نراقی، ۱۲۴۵: ص ۲۰).

اصل مقوله انتظار، تکلیفی بر انسان منتظر می‌گذارد که برای ادای آن تکلیف، باید ابتدا به تهذیب نفس و ساختن خود پرداخته باشد. رهبرانقلاب در این باره می‌فرماید:

انتظار، تکلیف بر دوش انسان می‌گذارد. وقتی انسان یقین دارد که یک چنین آینده‌ای هست؛ هم‌چنانی که در آیات قرآن هست: ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ؛ إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ﴾ (انبیاء: ۱۰۵-۱۰۶)؛ مردمانی که اهل عبودیت خدا هستند، می‌فهمند باید خود را آماده کنند، باید منتظر و مترصد باشند. انتظار، لازمه‌اش آماده‌سازی خود هست. بدانیم که یک حادثه بزرگ واقع خواهد شد و همیشه منتظر باشید. هیچ وقت نمی‌شود؛ گفت که حالا سال‌ها یا مدت‌ها مانده است که این اتفاق بیفتد، هیچ وقت هم نمی‌شود گفت که این حادثه نزدیک است و در همین نزدیکی، اتفاق خواهد افتاد. همیشه باید مترصد بود؛ همیشه باید منتظر بود. انتظار، ایجاب می‌کند که انسان خود را به آن شکلی، به آن صورتی، به آن هیأت و خلقی نزدیک کند که در دوران مورد انتظار، آن خلق و آن شکل و آن هیأت متوقع است. این لازمه انتظار است. وقتی بناست در آن دوران منتظر، عدل باشد، حق باشد، توحید باشد، اخلاص باشد، عبودیت خدا باشد؛ یک چنین دورانی قرار است باشد؛ ما که منتظر هستیم، باید خودمان را به این امور نزدیک کنیم، خودمان را با عدل آشنا کنیم، آماده عدل کنیم، آماده پذیرش حق کنیم. انتظار یک چنین حالتی را به وجود می‌آورد (بیانات رهبری در دیدار مرکز تخصصی مهدویت، ۱۳۹۰/۰۴/۱۸).

بر این اساس، اگر افراد جامعه منتظر، برای آینده خود در جهان مهدویت و عصر ظهور، نقشی را متصور هستند، نیاز است در همین جامعه، آن نقش را عمل کنند و به نوعی به تمرین بپردازند

تا هنگام تحقق ظهور و شکل‌گیری جامعه مهدویت، آمادگی ایفای نقش حقیقی را داشته باشد و این همان خودسازی انسان متناسب با نقش مطلوب است.

ایشان همچنین می‌فرماید:

انتظار، به معنای این است که ما باید خود را برای سربازی امام زمان آماده کنیم ... سربازی منجی بزرگی که می‌خواهد با تمام مراکز قدرت و فساد بین‌المللی مبارزه کند؛ احتیاج به خودسازی و آگاهی و روشن‌بینی دارد... ما نباید فکر کنیم که چون امام زمان خواهد آمد و دنیا را پر از عدل و داد خواهد کرد، امروز وظیفه‌ای نداریم؛ نه، بعکس، ما امروز وظیفه داریم در آن جهت حرکت کنیم تا برای ظهور آن بزرگوار آماده شویم. اعتقاد به امام زمان، به معنای گوشه‌گیری نیست... امروز اگر ما می‌بینیم در هر نقطه دنیا، ظلم و بی‌عدالتی و تبعیض و زورگویی وجود دارد، این‌ها همان چیزهایی است که امام زمان برای مبارزه با آن‌ها می‌آید. اگر ما سرباز امام زمانیم، باید خود را برای مبارزه با این‌ها آماده کنیم (بیانات رهبری، ۱۳۸۱/۰۷/۳۰).

در این بیان، وجه دیگری از خودسازی منتظران یادآور شده است که سربازان امام زمان به آن خودسازی نیازمند هستند تا بتوانند با تکیه بر آن، به مدد امام شتافته و نقش اجتماعی خود را اجرا و او را یاری کنند.

۳-۲. ایمان در عقیده و عمل

دومین شاخصه اجتماعی افراد جامعه منتظر، «ایمان در عقیده و عمل» است. اگر عمل انسان، با عقیده منطبق باشد و عقیده وی با منویات حضرت ولی عصر عَلَيْهِ السَّلَام همسو باشد؛ می‌تواند منتظر حقیقی قلمداد و زمینه‌ساز جامعه منتظران و در نهایت، زمینه‌ساز جامعه مهدوی شود. آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر توأم بودن عقیده و عمل می‌فرماید:

این انتظار، مستلزم صلاح و عمل است؛ باید خودمان را اصلاح کنیم؛ باید اهل عمل به آن چیزی باشیم که دل آن بزرگوار را شاد می‌کند. اگر بخواهیم این جور عمل بکنیم و این صلاح و اصلاح را برای خودمان فراهم بکنیم، طبعاً نمی‌توانیم به عمل فردی اکتفا کنیم. در محیط جامعه، در محیط کشور، در محیط جهانی هم وظایفی هست که باید انجام بدهیم (بیانات رهبری در دانشگاه امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام، ۱۳۹۶/۰۲/۲۰).

لازمه تبعیت عمل از عقیده، «بصیرت» و «معرفت» است که به انسان منتظر امکان خواهد داد

متناسب با شرایط زمان، حرکت کند و وظایف انتظاری خود را به درستی جامه عمل بپوشاند. ایمان، سبب همراهی و همگامی با حرکت منتظران خواهد شد و نیز استقامت و ماندگاری فرد را در راهی که انتخاب کرده است، مستمر کرده و هرگز عقب‌نشینی نمی‌کند. به عبارت دیگر، «ایمان به عمل»، تضمین‌کننده «تداوم عمل» است.

۳-۳. انتظار و آمادگی مداوم معنوی و روحی برای ظهور

شاخصه اجتماعی دیگر افراد، «آمادگی روحی و معنوی» برای ظهور حضرت و تشکیل جامعه مهدوی است. ایشان در این زمینه می‌فرماید:

ما مأمور به انتظاریم؛ انتظار یعنی چه؟ انتظار به معنای مترصدبودن است. در ادبیات نظامی، یک چیزی داریم به نام «آماده‌باش»؛ انتظار، یعنی «آماده‌باش»! باید «آماده‌باش» باشیم. انسان مؤمن و منتظر، کسی است که در حال «آماده‌باش» است. اگر امام شما که مأمور به ایجاد عدالت و استقرار عدالت در کل جهان است، امروز ظهور بکند؛ باید من و شما آماده باشیم. این «آماده‌باش» خیلی مهم است؛ انتظار به این معنا است. انتظار به معنای بی‌صبری کردن و پا به زمین‌کوبیدن و چرا دیر شد و چرا نشد و مانند این‌ها نیست؛ انتظار یعنی باید دائم در حال «آماده‌باش» باشید (بیانات رهبری، ۱۳۹۶/۰۲/۲۰).

انتظار، یعنی قانع‌نشدن، قبول‌نکردن وضع موجود زندگی انسان و تلاش برای رسیدن به وضع مطلوب، که مسلم است این وضع مطلوب با دست قدرت‌مند، ولی خدا، حضرت حجت‌بن‌الحسن، مهدی صاحب‌زمان عجل‌الله‌تعالی‌فی‌قضاء‌امره تحقق پیدا خواهد کرد. باید خود را به عنوان یک سرباز، به عنوان انسانی که حاضر است برای آن‌چنان شرایطی مجاهدت کند؛ آماده کنیم....

بزرگ‌ترین وظیفه منتظران امام زمان این است که از لحاظ معنوی و اخلاقی و عملی و پیوندهای دینی و اعتقادی و عاطفی با مؤمنین و همچنین برای پنجه درافکندن با زورگویان، خود را آماده کنند. کسی که در انتظار آن مصلح بزرگ است، باید در خود زمینه‌های صلاح را آماده سازد و کاری کند که بتواند برای تحقق صلاح بایستد (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۰۵/۲۷).

ایشان تحرك داشتن را وجهی از انتظار می‌داند و عنوان می‌کند که انتظار نوعی آمادگی است.

این آمادگی را باید در وجود خودمان و در محیط خودمان حفظ کنیم؛ و خدای متعال به مردم عزیز ما و به ملت ایران، که توانسته‌اند این قدم بزرگ را بردارند و فضای انتظار را آماده کنند؛ این نعمت را داده است. در نهایت نقش منتظران در کسب پیروزی واجد اهمیت فراوانی است؛ چنان که از آنان به «یاوران الهی» ذکر شده است (دیرباز، ۱۳۹۰: ص ۱۲۳).

۴-۳. محبت به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

از دیگر ویژگی‌های منتظران و یاوران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، «محبت به آن حضرت» است؛ چون دل آنان به حلقه پروردگار وصل است و رفتار بر محور رضایت پروردگار دور می‌زند. این محبت، گاه به زن و فرزند است، گاه به پدر و مادر است و گاه به بزرگان دین و علما و گاه به نایب امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف. همه این محبت‌ها، طرق سعادت و فلاح است و خود پروردگار به آن‌ها سفارش کرده است. انسان‌های پاک و بنده‌های منتخب و مصطفای الهی، به اعلا درجات ایمان و یقین و نهایت مراتب ممکنِ تقرب رسیده‌اند؛ مانند پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و ائمه معصوم عَلَيْهِمُ السَّلَام که خلیفه‌الله و آینه تمام‌نمای صفات جلال و جمال حق و مثل‌اعلای پروردگار و اسمای حسنای اویند و خدا به راهنمایی آن‌ها عبادت می‌شود. دلبستگی به این دسته از بندگان خدا و دوستی با آنان پاداش عظیم دارد (وحدتی شبیری، ۱۳۹۴: ص ۱۰۹-۱۱۰). اما زیباترین و کامل‌ترین محبتی که در این عالم وجود دارد، محبت به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. در زمان غیبت حضرت، این محبت توسط اعمالی چون شادی در ولادتش (که بسیار هم در روایات تأیید شده است)، دعا برای سلامتی او، دعا و تضرع برای تعجیل در ظهور، صدقه‌دادن به نیت حضرت و خواندن دعای ندبه، حاصل و ظاهر می‌گردد. به یقین، با آمدن حضرت، محبت به او حد نهایت می‌رسد و کامل و سرشار می‌گردد تا آن‌جا که امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «يُحْفُونَ بِهِ وَ يُقَوِّنُهُ بَأَنْفُسِهِمْ فِي الْحَرْبِ؛ آنان در میدان رزم او را در میان می‌گیرند و در جنگ‌ها با جان خود از آن حضرت محافظت می‌کنند» (علامه مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۲، ص ۳۰۸).

۵-۳. مجاهدت

«جهاد» از مهم‌ترین شاخصه عصر ظهور و جامعه قبل از آن برای زمینه‌سازی ظهور است. فرد منتظر، باید همواره در جهاد با دشمنان اسلام باشد؛ به‌ویژه در هنگامه «انتظار»، که جامعه‌ای

قریب به جامعه مهدوی پایه‌گذاری می‌شود. «منتظران ظهور، دارای صلابت، نیرومندی و استواری هستند» (آصفی، ۱۳۸۹: ص ۳۶). رهبری انقلاب با تبیین ویژگی‌های منتظران، رزمندگان دفاع مقدس را از مصادیق منتظران حقیقی معرفی می‌کند: «کسانی که در دوران دفاع مقدس، سر از پا نشناخته در صفوف دفاع مقدس شرکت می‌کردند؛ منتظران حقیقی بودند» (بیانات رهبری، ۱۳۸۱/۰۷/۳۰). این‌گونه مجاهدان می‌توانند، جامعه منتظران را شکل دهند و زمینه ظهور حضرت حجت و حکومت جهانی او را فراهم کنند.

۴. شاخصه‌های اجتماعی کلیت جامعه منتظر

دسته‌ای دیگر از شاخصه‌های اجتماعی، به کلیت جامعه منتظران ناظر است؛ یعنی آن دسته از شاخص‌هایی که ضروری است در جامعه منتظران (بما هو جامعه) وجود داشته باشند. این شاخصه‌ها عبارتند از:

۴-۱. خدامحوری

اولین شاخصه جامعه منتظر، «خدامحوری» و «خداماری» است؛ بدین معنا که ساختارها و راه‌های سعادت جامعه منتظر، از مسیر خدامحوری و تقرب به خدا عبور می‌کند و یکی از راه‌های تقرب به خدا از منظر ایشان، دعا است:

دعا انسان را به خدا نزدیک می‌کند؛ معارف را در دل انسان ماندگار و مؤثر می‌کند؛ ایمان را قوی می‌کند... فرصت دعا را مغتنم بشمارید. خدای متعال این دعاها را مستجاب خواهد کرد و خواسته‌ها برآورده خواهد شد. جامعه ما اگر جامعه تقوا و دعا و معنویت باشد، بسیاری از مشکلات مادی او هم قطعاً برطرف خواهد شد (خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۷/۱۰/۰۴).

توجه به دعا و التزام عملی به آن، مصداقی از ویژگی‌های جامعه منتظر است.

ایشان، «غفلت از یاد خدا» را بدترین درد برای جامعه می‌داند:

بدترین درد برای یک جامعه، غفلت آن جامعه است. از خدا غافل نشویم. درد دل و جان ما و در یکایک تصمیم‌گیری‌ها و حرکات ما، کار اداری، کار سیاسی، کار نظامی، کار مدیریت، وقت پول خرج کردن، وقت اعتبار تخصیص دادن، وقت قانون گذراندن،

وقت قضاوت کردن، در تمام مراحل باید خدا به یاد ما باشد. ما باید برای خدا کار کنیم (در دیدار اعضای هیأت دولت، ۱۳۸۴/۰۶/۰۲).

براساس روایات و تصریح بزرگان دینی، «خداجویی»، زیربنای تمامی عقاید و ویژگی‌های یاوران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌باشد؛ زیرا کسانی که منتظر فرج هستند، خداوند را به شایستگی شناخته و از این رو تمام وجودشان محو جلوه نور پروردگار می‌شود؛ زیرا هدف از اعتقاد به ظهور، کمال و نهایت بندگی و رسیدن به پروردگار است. امام صادق علیه السلام، این ویژگی منتظران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را چنین بیان می‌فرماید: «رِجَالٌ كَأَنَّ قُلُوبَهُمْ زُبُرُ الْحَدِيدِ لَا يَشُوهُمَا شَيْءٌ فِي ذَاتِ اللَّهِ؛ انسان‌هایی که گویا دل‌های‌شان پاره‌های آهن است، غبار تردید در ذات مقدس پروردگار خاطرشان را نمی‌آلاید (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۲، ص ۳۰۸). امام علی علیه السلام، یاوران حضرت مهدی را این‌گونه تحسین می‌کند: «... رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ عَرَفُوا اللَّهَ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ وَ هُمْ أَنْصَارُ الْمَهْدِيِّ فِي آخِرِ الزَّمَانِ؛ مردانی مومن هستند که خداوند را به شایستگی شناخته‌اند. آنان یاوران مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در آخرالزمان [=یعنی هنگامه ظهور حضرت] هستند» (همان، ج ۵۱، ص ۸۷).

این خصیصه جامعه، به مثابه ویژگی خود صاحب‌الامر در دوران حکومت اسلامی خویش است؛ چرا که توصیه خود آن حضرت به یارانش بعد از ظهور و در میان مشکلات، فتح‌ها و پیروزی‌ها، یاد خدا و پیروی محض از پروردگار است. امام باقر علیه السلام با اشاره به همت والای حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و یارانش در عبادت و بندگی می‌فرماید:

حَتَّىٰ إِذَا صَعِدَ النِّجْفَ قَالَ لِأَصْحَابِهِ تَعَبَدُوا لَيْلَتَكُمْ فَيَتَوَّنَ بَيْنَ رَاكِعٍ وَ سَاجِدٍ يَتَضَرَّعُونَ إِلَى اللَّهِ؛ چون آن حضرت به شهر نجف برسد، به یاران خود سفارش می‌کند که امشب را به عبادت به روز آورید و یاوران آن حضرت برخی در رکوع و برخی در سجده شب را به صبح می‌رسانند (همان، ج ۵۲، ص ۳۴۳).

۴-۲. حاکمیت احکام اسلامی و عمل به قرآن

«حاکمیت اسلام و عمل به احکام و آموزه‌های قرآن»، از دیگر شاخصه جامعه اسلامی است. در حقیقت، «انسان منتظر، به حاکمیت اصل دین و اجرای یکایک تعالیم آن چشم دوخته است» (حکیمی، ۱۳۸۷: ص ۳۵). چنین جامعه منتظری «به دنبال تحقق کامل دین، برای تمام بشریت است. این انتظار، مومن را به تشکیل حکومت اسلامی سوق می‌دهد» (فاضل لنکرانی،

۱۳۹۳: ص ۱۵۱).

رهبر معظم انقلاب حاکمیت احکام اسلامی را زمینه ساز تحقق ظهور معرفی می‌کند: «زمینه [ظهور] باید آماده بشود؛ و آن عبارت [است] از عمل کردن به احکام اسلامی و حاکمیت قرآن و اسلام. اولین قدم برای حاکمیت اسلام... ایجاد حاکمیت قرآن است» (بیانات رهبری، ۱۳۷۶/۰۹/۲۵). ایشان با اهمیت دادن به تلاوت قرآن، به نوعی این عمل را نشانه‌ای از حاکمیت احکام و آموزه‌های اسلامی می‌دانند که با تدبیر در آیات، راه مستقیم نمایان می‌شود؛ چنان‌که می‌فرمایند:

قرآن کتاب نور، کتاب معرفت، کتاب نجات، کتاب سلامت، کتاب رشد و تعالی و کتاب قرب به خداست. ما این خصوصیات را چه وقت از قرآن به دست می‌آوریم؟... باید در قرآن تدبیر کرد. خود قرآن در موارد متعدد از ما می‌خواهد که تدبیر کنیم (بیانات رهبری، ۱۳۷۳/۱۰/۱۴).

رهبری انقلاب، تمایل به حاکمیت اسلام در جوامع اسلامی را نیز از انگیزه‌های منتظران حقیقی بر می‌شمارد:

امروز شما به هر کشور اسلامی در شرق و غرب دنیای اسلام بروید؛ چه در خاورمیانه، چه در کشورهای عربی، چه در شمال آفریقا و چه در کشورهای شرق آسیا؛ در مناطقی که مسلمانان مجموعه‌هایی را تشکیل داده‌اند؛ خواهید دید انگیزه اسلامی، تمایل به حاکمیت اسلام و نفرت از تسلط استثمارگران و استعمارگران و ظالمان، در میان مردم، به خصوص در میان جوانان، نوجوانان، نخبگان و روشنفکران موج می‌زند (چهاردهمین سالگرد امام خمینی، ۱۳۸۲/۰۳/۱۴).

چنان‌که ملاحظه می‌شود، ویژگی حاکمیت اسلام و احکام الهی، ویژگی جامعه جهانی منتظر به شمار می‌آید و به جوامع مسلمان (در حال حاضر) اختصاص ندارد؛ یعنی همان‌گونه که جامعه مهدوی، «جامعه جهانی» است، جامعه منتظر نیز، در سطح جهانی بایست دیده شود و برای تحقق ویژگی‌های آن، همان شاخص‌های مطلوب را باید در نظر گرفت.

۳-۴. فراگیری روحیه انتظار

اصل «انتظار فرج» از شاخصه جامعه منتظر است. از همین رو، مورد تاکید معصومان علیهم‌السلام بوده

است. از منظر رسول خدا ﷺ انتظار فرج محبوب‌ترین اعمال به سوی خدای عزوجل، برترین کارهای امت، والاترین عبادت و بالاترین جهاد امت من است (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۲، ص ۱۲۲). این نوع از انتظار، منسوب به امت معرفی شده است؛ چرا که در پایان انتظار، جامعه اسلامی با امامت معصوم عَلَيْهِ السَّلَام شکل می‌گیرد. با وجود این، چنین انتظاری در عصر جامعه منتظران، امیدی را در دل منتظران به وجود می‌آورد. رهبری انقلاب می‌فرماید:

انتظار، یعنی دل سرشار از امید بودن نسبت به پایان راه زندگی بشر. ممکن است کسانی آن دوران را نبینند و نتوانند درک کنند... اما بلاشک آن دوران وجود دارد؛ لذا تبریک این عید - که عید امید و عید انتظار فرج و گشایش است - درست نقطه مقابل آن چیزی است که دشمن می‌خواهد به وجود بیاورد... (بیانات رهبری، ۱۳۷۶/۰۹/۲۵).

۴-۴. عدالت اجتماعی

«عدالت»، دیگر شاخصه اجتماعی جامعه منتظر است. اصولاً، نظام هستی بر عدل استوار شده و به تعبیر آیات قرآن کریم، «میزان» که تعبیر دیگر «عدل» است، از یک سو در عالم کیهان و کل نظام هستی حاکم است و از سوی دیگر، در نظام حیات فردی و اجتماعی انسان باید حاکم باشد تا از محور عدل تجاوز نشود (اخوان کاظمی، ۱۳۸۶: ص ۵۲).^۱ «عدالت» باید زیربنای تمامی اصول زندگی اجتماعی قرار گیرد تا دیگر ارکان جامعه سامان یابند و پایدار شوند.

در جهان کنونی، امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام مظهر عدل پروردگار است و می‌دانیم که بزرگ‌ترین رسالت امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام که در زیارات و روایات آمده است «اجرای عدالت» می‌باشد: «يَمْلَأُ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا». رهبر انقلاب در این زمینه می‌فرماید:

خصوصیت مهدی موعود عَلَيْهِ السَّلَام در نظر مسلمانان این است که «يَمْلَأُ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا» کما ملئت ظلماً وجوراً. عدل و داد، استقرار عدالت در جامعه، از بین بردن ظلم از سطح زمین، خصوصیت و رسالت مهدی موعود است. بشر به سوی چیزی حرکت می‌کند که مظهر آن، وجود مقدس مهدی عَلَيْهِ السَّلَام باشد و او کسی است که بر اساس احادیث متواتر، دنیا را از عدل و داد پر می‌کند و ظلم را ریشه‌کن می‌سازد (بیانات رهبری، ۱۳۶۸/۱۲/۲۲).

۱. «أَلَا تَطْلَعُونَ فِي الْمِيزَانِ» (الرحمن: ۸).

تحقق حکومت عدل جهانی، واقعیتی تحقق پذیر در آینده است که مانند همه حوادث اجتماعی، از علل و عوامل واقعی خودش ناشی می‌شود (کارگر، ۱۳۹۳: ص ۲۲).

ایشان همچنین یکی از لوازم انتظار فرج را تلاش برای حاکم‌شدن عدالت در جامعه معرفی می‌کند و می‌فرماید:

انتظار فرج، یعنی کمر بسته‌بودن، آماده‌بودن، خود را از همه جهت برای آن هدفی که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف برای آن هدف قیام خواهد کرد؛ آماده کردن. آن انقلاب بزرگ تاریخی برای آن هدف انجام خواهد گرفت؛ و آن عبارت است از ایجاد عدل و داد، زندگی انسانی، زندگی الهی، عبودیت خدا. این معنای انتظار فرج است (بیانات رهبر انقلاب، همان).

ایشان لازمه استقرار عدالت در جامعه را وجود مردمانی عادل و انسان‌هایی صالح برمی‌شمارد: استقرار عدالت، چه در سطح جهانی؛ آن‌طور که آن وارث انبیا انجام خواهد داد؛ و چه در همه بخش‌های دنیا، احتیاج به این دارد که مردمان عادل و انسان‌های صالح و عدالت‌طلب، قدرت را در دست داشته باشند و با زبان قدرت با زورگویان حرف بزنند. با کسانی که سرمست قدرت ظالمانه هستند، نمی‌شود با زبان نصیحت حرف زد؛ با آن‌ها باید با زبان اقتدار صحبت کرد... شما ببینید در همین آیه کریمه قرآن که راجع به قسط صحبت می‌کند و می‌گوید خدای متعال همه پیغمبران را فرستاد: ﴿لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾؛ برای این که قسط و عدالت را در جامعه مستقر کنند، بلافاصله می‌فرماید: ﴿وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ﴾؛ یعنی پیغمبران علاوه بر این که با زبان دعوت سخن می‌گویند، با بازوان و سرپنجه‌گان قدرتی که مجهز به سلاح هستند، با زورگویان و قدرت‌طلبان فاسد، معارضا و مبارزه می‌کنند (بیانات رهبری، ۱۳۸۱/۰۷/۳۰).

۴-۵. هماهنگی با امام

از دیگر شاخصه‌های اجتماعی جامعه منتظر، «همراه و هماهنگ بودن جامعه با امام» و رهبر خویش است. از منظر مقام معظم رهبری، چنین هماهنگی میان جامعه و رهبر، سبب موفقیت جامعه و رسیدن به سعادت حقیقی می‌شود. جامعه منتظر، در حرکت به سوی هدف خویش، متحد و هماهنگ با امام خویش پیش می‌رود؛ چرا که راز موفقیت جامعه در رسیدن به سعادت و خوشبختی، همراهی و همیاری با امام خویش است. در کلامی از امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است: «و

اگر شیعیان ما، که خدا ایشان را به اطاعتش موفق فرماید! در وفای به عهد بر عهده ایشان یک دل می‌بودند، توفیق دیدار ما از آن‌ها تأخیر نمی‌افتاد»^۱ (طبرسی، ۱۳۷۱: ج ۲، ص ۶۵۶). طبق این حدیث، چنانچه جامعه منتظر، راه وحدت و یکدلی را در وفای به عهد امام خویش پیش گیرد، به فیض حضور امام زمان نایل خواهد شد. بدون شک از مهم‌ترین ویژگی‌های رهروان راستین، همسوکردن رفتارها و جهت‌گیری‌ها، طبق خواست آن رهبر الهی است؛ زیرا نمودهای رفتاری منتظر در اطاعت محض از خداوند و اولیای او ظاهر می‌شود (سلیمیان، ۱۳۸۶: ج ۳، ص ۵۴-۶۱).

۴-۶. امید داشتن

دیگر شاخصه جامعه منتظر «امید» است؛ چنان که رهبری می‌فرماید:

چند خصوصیت در این عقیده مهدویت هست، که این خصوصیات برای هر ملتی، در حکم خون در کالبد و در حکم روح در جسم است. یکی، «امید» است. گاهی اوقات دست‌های قلدر و قدرت‌مند، ملت‌های ضعیف را به جایی می‌رسانند که امیدشان را از دست می‌دهند. وقتی امید را از دست دادند، دیگر هیچ اقدام نمی‌کنند؛ می‌گویند چه فایده‌ای دارد؛ ما که دیگر کار از کارمان گذشته است؛ با چه کسی دربیفتیم؛ چه اقدامی بکنیم؛ برای چه تلاش بکنیم؛ ما که دیگر نمی‌توانیم! اعتقاد به مهدویت، به وجود مقدس مهدی موعود - ارواحنا فداه -، امید را در دل‌ها زنده می‌کند. هیچ وقت انسانی که به این اصل معتقد است، ناامید نمی‌شود؛ چرا؟ چون می‌داند یک پایان روشن حتمی وجود دارد، برو برگرد ندارد. سعی می‌کند که خودش را به آن برساند (بیانات رهبری، ۱۳۷۶/۰۹/۲۵).

ایشان معتقدند، وجود امید در درون جامعه، سبب شوق و عشق مردم به آن سمت می‌شود و همه برای تحقق وعده الهی تلاش می‌کنند:

امروز ذهنیت بشر، آماده آن است که بفهمد. بداند و یقین کند که انسان والایی خواهد آمد و بشر را از زیر بارهای ظلم و ستم نجات خواهد داد؛ همان چیزی که همه پیغمبران برای آن تلاش کرده‌اند، همان چیزی که پیغمبر اسلام در آیه قرآن، وعده آن را به مردم

۱. «وَلَوْ أَنَّ أَشْيَاعَنَا وَفَقَّهَهُمُ اللَّهُ لِطَاعَتِهِ عَلَى الْجَمَاعِ مِنَ الْقُلُوبِ فِي الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ عَلَيْهِمْ لَمَا تَأَخَّرَ عَنْهُمْ الْيَمْنُ بِلِقَائِنَا»

داده است «وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ» (اعراف: ۱۵۷). دست قدرت الاهی به وسیله یک انسان عرشی، یک انسان خدایی، یک انسان متصل به عالم‌های غیبی، معنوی و عوالمی که برای انسان‌های کوتاه‌نگری مثل ما، قابل درک و تشخیص نیست؛ می‌تواند این آرزو را برای بشر برآورده کند. لذا دل‌ها، شوق‌ها و عشق‌ها به سمت آن نقطه، متوجه و روز به روز متوجه‌تر است. ملت ایران، امروز این امتیاز بزرگ را دارد که فضای کشور، فضای امام زمان است. نه فقط شیعه در همه عالم، بلکه همه مسلمان‌ها در انتظار مهدی موعودند (بیانات رهبری، ۱۳۷۸/۰۹/۰۳).

ایشان، یکی از اهداف انتظار فرج برای منتظران را داشتن امید به آینده‌ای بهتر بیان می‌کنند: هدف از انتظار فرج، رهاشدن از تنگناهای روحی و روانی و امید به آینده‌ای بهتر است که بخشی از آسایش و آرامش روحی و روانی را نیز تامین می‌کند. از این رو نوعی فرج و گشایش شمرده می‌شود و حتی عنوان «مِنَ اعْظَمِ الْفَرَجِ» را به دست می‌آورد (ری‌شهری، ۱۳۹۱: ج ۵، ص ۳۱۲).

بنابراین، جامعه منتظر، جامعه‌ای است که «با ایمان به مهدی موعود، آینده روشن و فرح بخشی را برای شیعیان ترسیم کند» (امینی، ۱۳۹۶: ص ۱۵۸). چنین جامعه‌ای به سبب تحقق جامعه موعود که دارای آینده‌ای مطمئن و فرح بخشی است؛ در ایجاد اطمینان و نشاط و شادی در همین جامعه منتظر سعی و تلاش می‌کند.

۴-۷. باور جمعی به مهدویت

«باور به مهدویت» دیگر شاخصه جامعه منتظر است. به‌طور کلی، در فرهنگ شیعه، بحث مهدویت یکی از مهم‌ترین و عمیق‌ترین مباحث عقیدتی به حساب می‌آید و ماحصل اعتقاد به امامت است و وصایت بدان ختم می‌شود. این باور، سبب توجه همه بخش‌های جامعه، به ویژه عالمان و نخبگان جامعه می‌شود که آنان با تلاش خود، زمینه را برای آمادگی جامعه برای ظهور حضرت فراهم می‌کنند. «در صورتی که مردم به منجی موعود و ارزش‌های منبعث از آن باور داشته باشند و ارزش‌های حاکم بر جامعه نیز بر آن مبتنی باشد؛ لزوماً هنجارهای حاکم بر اجتماع نیز ماهیت منجی باوری پیدا خواهند کرد» (ملکی‌راد و دیگران، ۱۳۹۸: ص ۱۳). رهبری انقلاب می‌فرماید:

مسئله ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف از این جهت هم حائز اهمیت است که مسئله انتظار و دوران موعود را که در مذهب ما، بلکه در دین مقدس اسلام ترسیم شده است - دوران موعود آخرالزمان؛ دوران مهدویت - ما به یاد بیاوریم، روی آن تکیه کنیم و بر روی آن مطالعه و دقت و بحث‌های مفیدی انجام گیرد. شما باید زمینه را آماده کنی، تا آن بزرگوار بتواند بیاید و در آن زمینه آماده، اقدام فرماید. از صفر که نمی‌شود شروع کرد. جامعه‌ای می‌تواند پذیرای مهدی موعود - ارواحنفا - باشد که در آن آمادگی و قابلیت باشد؛ و الا مثل انبیا و اولیای طول تاریخ می‌شود (بیانات، ۱۳۶۸/۱۲/۱۰).

بنابراین، فراهم کردن امکانات مادی و معنوی مورد نیاز نهضت جهانی ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف و نیروها و افراد، لازمه آن برنامه عظیم است و آماده‌ساختن اذهان عمومی جهانیان برای پذیرش نظام حکومت اسلامی نیز امری لازم است (اراکي، ۱۳۹۴: ص ۹۶).

۴-۸. تلاش برای گشایش امور بشر

شاخصه دیگر جامعه منتظر، تلاش برای گشایش امور انسان‌ها است. این جامعه همه تلاش خود را برای رفع مشکلات و مسائل افراد بشر به کار می‌گیرد. رهبری، یکی از معانی انتظار فرج را گره‌گشایی از کار مردم معرفی می‌کند:

معنای انتظار فرج به‌عنوان عبارت آخری انتظار ظهور، این است که مؤمن به اسلام، مؤمن به مذهب اهل بیت عجل الله تعالی فرجه الشريف وضعیتی را که در دنیای واقعی وجود دارد، عقده و گره در زندگی بشر می‌شناسد. واقع قضیه همین است. منتظر است که این فروبستگی کار بشر، این گرفتاری عمومی انسانیت، گشایش پیدا بکند. مسئله، مسئله گره در کار شخص من و شخص شما نیست. امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف برای این‌که فرج برای همه بشر به وجود بیاورد، ظهور می‌کند که انسان را از فروبستگی نجات بدهد؛ جامعه بشر را نجات بدهد؛ بلکه تاریخ آینده بشر را نجات بدهد... انتظار فرج، یعنی قبول نکردن و رد کردن آن وضعیتی که بر اثر جهالت انسان‌ها، بر اثر اغراض بشر بر زندگی انسانیت حاکم شده است. این معنی انتظار فرج است (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۰۵/۲۷).

ایشان با مقایسه ابعاد رفتاری کشور ایران با جامعه منتظر می‌فرمایند:

شعارهایی که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف بر سر دست خواهد گرفت و عمل خواهد کرد، امروز شعارهای مردم ما است؛ شعارهای یک کشور و یک دولت است. این خودش یک گام

بسیار بلندی، به سوی اهداف امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است. یک روزی شعار توحید، شعار معنویت، شعار دین داری، در دنیا منسوخ شده بود. سعی کرده بودند به طور کلی، آن را به دست فراموشی بسپارند؛ اما امروز در این منطقه عالم، این شعارها، شعارهای رسمی حکومت است؛ شعارهای رسمی اداره کشور و آحاد ملت است. علاوه بر این، این شعارها، آرزوی ملت‌های مسلمان در بسیاری از کشورهای دنیا است و این شعارها، یک روز تحقق پیدا خواهد کرد. این زمینه‌ها وقتی آماده شد؛ آن وقتی که معلوم شد در مقابل قدرت مادی مستکبران عالم، زمینه این وجود دارد که آحاد بشر، بتوانند بر روی حرف حق خود بایستند؛ آن روز، روز ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است. آن روز، روزی است که منجی عالم بشریت، به فضل پروردگار ظهور کند و پیام او، همه دل‌های مستعد را که در همه جای جهان هستند؛ به خود جذب کند و آن وقت دیگر قدرت‌های ستمگر، قدرت‌های زورگو، قدرت‌های متکی به زر و زور، نتوانند حقیقت را، آن‌چنانی که قبل از آن همیشه کرده‌اند؛ با فشار زر و زور خود، به عقب بنشانند یا مکتوم نگه دارند (بیانات رهبری در روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۹/۰۸/۲۳).

رهبری معظم انقلاب، با تکیه به روز ظهور امام زمان که باور یقینی است، سعی دارند تا آثار روحی و معنوی آن را بر جامعه معاصر سرایت دهند و لذا تاکید دارند که آثاری مانند ایستادن در مقابل زورگویان، سبب گشایش در روزی و امور اجتماعی انسان‌ها خواهد شد.

۴-۹. امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف (فرمان دادن به شایسته) و نهی از منکر (بازداشتن از ناشایسته) دو فریضه حیاتی و اساسی در اسلام است که در سخنان رهبر انقلاب، گاهی با عناوین «اصلاح جامعه» و «مقابله با بدعت‌ها و انحرافات» از آن یاد می‌شود. این دو فریضه زیربنا و ستون دیگر فرایض است و هر مسلمانی را در مقابل دیگران مسئول و متعهد می‌کند. این دو فریضه، امروزه معادل مسئولیت همگانی یا نظارت اجتماعی و عمومی است (اسفندیاری، ۱۳۷۵: ص ۷۶). در قرآن کریم، این دو فریضه در کنار ادای نماز و پرداخت زکات و ایمان به خدا و اطاعت از او و پیامبرش یاد شده است (توبه: ۷۱). رهبری انقلاب نیز با تاکید بر این فرایض می‌فرماید:

منتظران حقیقی نباید نسبت به اصلاح جامعه بی‌تفاوت باشند؛ چرا که یکی از راه‌های زمینه‌سازی برای ظهور آن حضرت، مبارزه با مفاسد اجتماعی است... اعتقاد به امام

زمان به معنای گوشه‌گیری نیست... امروز اگر ما می‌بینیم در هر نقطه دنیا ظلم و بی‌عدالتی و تبعیض و زورگویی وجود دارد؛ این‌ها همان چیزهایی است که امام زمان برای مبارزه با آن‌ها می‌آید. اگر ما سرباز امام زمانیم، باید خود را برای مبارزه با این‌ها آماده کنیم (بیانات رهبری، ۱۳۸۱/۰۷/۳۰).

۴-۱۰. پیوند امت و رهبری

اگر مردم اجرای عدالت را - عملاً در جامعه ببینند و آن را لمس کنند؛ به طبع کنش‌ها و رفتارهای فردی و اجتماعی خود را اصلاح می‌کنند و به اصول حق و عدل احترام می‌نهند. هرگاه عدالت قاطع و فراگیر باشد، موجب پیوند محکم بین جامعه و پیشوای آن می‌گردد. کسانی که تنها شعار بدهند؛ اما در عمل از آن شعارها فاصله داشته باشند، در دراز مدت، همراهان و هواداران خود را از دست می‌دهند. در حکومت عدالت‌محور مهدی، این قاطعیت در اجرای حق و عدالت تا آن‌جا پیش می‌رود که در درون خانه‌ها عدالت حاکم می‌شود و روابط اعضای خانواده در چهارچوب عدالت قرار می‌گیرد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «آن‌گونه که سرما و گرما وارد خانه‌ها می‌شود، مهدی عدالت را وارد خانه‌های مردم می‌کند» (علامه مجلسی، ۱۳۸۶: ج ۵۲، ص ۳۶۲).

مقام معظم رهبری درباره حکومت مهدوی نیز می‌فرماید:

حکومت آینده حضرت مهدی موعود -ارواح‌نفاذ- یک حکومت مردمی به تمام معناست. مردمی یعنی چه؟ یعنی متکی به ایمان‌ها و اراده‌ها و بازوان مردم است. امام زمان، تنها دنیا را پُر از عدل و داد نمی‌کند؛ امام زمان از آحاد مردم مؤمن و با تکیه به آن‌هاست که بنای عدل الهی را در سرتاسر عالم استقرار می‌بخشد و یک حکومت صددرصد مردمی تشکیل می‌دهد؛ اما این حکومت مردمی با حکومت‌های مدّعی مردمی بودن و دمکراسی در دنیای امروز از زمین تا آسمان تفاوت دارد. آنچه امروز در دنیا اسم دمکراسی و مردم‌سالاری را روی آن گذاشته‌اند، همان دیکتاتوری‌های قدیمی است که لباس جدید بر تن کرده است؛ یعنی دیکتاتوری گروه‌ها. اگر رقابت هم وجود دارد، رقابت بین گروه‌هاست و مردم در این میان هیچ‌کاره‌اند (بیانات رهبری، ۱۳۸۱/۰۷/۳۰).

به طور طبیعی، در جامعه منتظر نیز انتظار این است که رابطه میان مردم و رهبری مستحکم باشد. وجود جامعه با حاکمیت دینی و ایجاد زمینه برای مشروعیت بخشی به حاکمیت انسان

کامل و آماده کردن زمینه لازم برای مقبولیت آن، از لوازم جامعه منتظر است. رهبری انقلاب، آینده ملت ایران را منطبق با جامعه منتظر می‌داند که می‌تواند تمدن اسلامی را سامان داده و زمینه ساز حکومت جهانی مهدوی شود:

ملت ایران به فضل پروردگار، با هدایت الهی، با کمک‌های معنوی غیبی و با ادعیه زاکیه و هدایت‌های معنوی ولی‌الله‌الاعظم - ارواحنا فدا - خواهد توانست تمدن اسلامی را بار دیگر در عالم سربلند کند و کاخ با عظمت تمدن اسلامی را برافراشته نماید. این، آینده قطعی شماست. جوانان، خودشان را برای این حرکت عظیم آماده کنند. نیروهای مؤمن و مخلص، این را هدف قرار دهند (بیانات رهبری، ۱۳۷۶/۰۵/۲۹).

۴-۱۱. انجام دادن کار، تعاون و ایجاد رفاه اجتماعی

از شاخصه‌های مهم جامعه منتظر، «کار و تلاش بسیار» است. ساختن جامعه منتظران، به مجاهدت اقتصادی و عمرانی نیازمند است. از جمله، تلاش‌ها و کارهای اجتماعی - اقتصادی چنین جامعه‌ای، «تعاون و کمک به هموعان نیازمند» است. رهبری انقلاب می‌فرماید:

ما که منتظر امام زمان هستیم، باید در جهتی که حکومت امام زمان - علیه‌الاف‌التحیة و الثناء و عجل‌الله‌تعالی‌فرجه - تشکیل خواهد شد؛ زندگی امروز را در همان جهت بسازیم و بنا کنیم. البته، ما کوچک‌تر از آن هستیم که بتوانیم آن گونه بنایی را که اولیای الهی ساختند یا خواهند ساخت، بنا کنیم؛ اما باید در آن جهت تلاش و کار کنیم (بیانات رهبری، ۱۳۶۸/۱۲/۲۲).

بی تردید در جامعه منتظران، از همه نیروهای طبیعی و انسانی بهره مناسب برده می‌شود و به تبع آن، رفاه اجتماعی گسترده می‌شود؛ چنان که این شرایط در حکومت مهدوی نیز با کمال مطلوبی تحقق می‌یابد. رهبر انقلاب در این باره می‌فرماید:

در آن جامعه همه نیروهای طبیعت و نیروهای انسانی استخراج می‌شود، رفاه گسترده فراگیر می‌شود و چیزی در بطن زمین نمی‌ماند که بشر از آن استفاده نکند (خامنه‌ای، ۱۳۷۵: ص ۲۴۵).

۴-۱۲. تبری از دشمنان اهل بیت علیهم‌السلام

«دوری جستن از دشمنان اهل بیت» از شاخصه‌های دیگر جامعه منتظران است. در حدیثی از

پیامبر اکرم ﷺ چنین وارد شده است:

خوشا به حال آن که قائم خاندان مرا درک کند؛ در حالی که پیش از دوران قیام به او و امامان قبل از او اقتدا کرده، از دشمنان ایشان اعلام بیزاری جسته باشد. آنان دوستان و همراهان من و گرمی‌ترین امت من در نزد من هستند (شیخ صدوق، ۱۴۰۵: ج ۱، ص ۵۳۵).

منتظران واقعی ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف باید سختی‌ها را تحمل کنند، جا نزنند و عقب‌نشینی نکنند و با تهدید دشمن و با شبهه‌پراکنی دشمن هرگز جا خالی نکنند. این وظیفه ما در دوران ظهور است؛ دورانی که گوش شنوا برای شنیدن حق و حقیقت کم‌تراست.

دوران غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، دورانی است که حکومت‌ها، سردمداران ظالم به خیال خودشان اداره جهان را به دست دارند. در چنین دورانی است که پیروان مکتب اهل بیت علیهم السلام در اقلیت هستند. این اقلیت در هجمه سنگین ادیان دیگر قرار دارند؛ اما خداوند متعال در قرآن کریم، به این گروه اقلیت چنین بشارت داده است: «كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ»؛ گروه‌های کمی بودند که به اذن خداوند بر عده بسیار پیروز شدند» (بقره: ۲۴۹).

نتیجه‌گیری

تحقق حکومت مهدوی، آرزوی همه منتظران ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است. در این میان، آنچه ضرورت دارد، تشکیل جامعه منتظر به عنوان مقدمه و زمینه‌ساز حکومت مهدوی است. در این نوشتار به شاخصه‌های جامعه منتظر پرداخته شد. چنان که ذکر شد، در بازخوانی شاخصه‌های جامعه منتظر از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای آنچه مورد تأکید است، توجه به دو بعد شاخصه‌های اجتماعی است: شاخصه‌های اجتماعی افراد منتظر و شاخصه‌های کلان جامعه.

در بعد شاخصه‌های اجتماعی افراد منتظر در این جامعه، می‌توان به مصادیقی، مانند خودسازی، مومن در عقیده و عمل، انتظار و آمادگی مداوم معنوی و روحی برای ظهور، محبت داشتن به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، داشتن صفات پسندیده، مجاهدبودن و دارابودن اخلاق نیکو و مهرورزی اشاره کرد که در کلام رهبری یافت می‌شود.

همچنین در بُعد شاخصه‌های اجتماعی کلیت جامعه منتظر نیز مواردی قابل ذکر است، مانند خدامحوری، حاکمیت احکام اسلامی و عمل به قرآن، عدالت محوری، انتظار فرج داشتن، هماهنگی با امام خویش، اعتقاد و باور جمعی به مهدویت، امر به معروف و نهی از منکر، پیوند مستحکم میان مردم و رهبری، تلاش برای گشایش امور بشر، وجود روحیه کار، تعاون و ایجاد رفاه اجتماعی و تبری از دشمنان اهل بیت علیهم السلام.

از منظر مقام معظم رهبری، حقیقت امام زمان، دارای چنان ظرفیتی است که قادر است پایه و پشتوانه تشکیل جوامع آزاد و سرافراز و برخوردار از پیشرفت و عدالت گردد و همین حقیقت مشترک و همگانی است که می‌تواند شالوده همکاری‌های برادرانه ملت‌هایی باشد که از نظر شکل ظاهری و سابقه تاریخی و منطقه جغرافیایی، به یکدیگر شباهتی ندارند. به عبارت دیگر، جامعه منتظر می‌تواند فراتر از مرزهای سیاسی و جغرافیایی کنونی ترسیم و تشکیل گردد تا زمینه حکومت جهانی مهدویت را رقم بزند.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۵۴). *تحف العقول*، تهران، انتشارات علمیه اسلامیة.
۲. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۶). *عدالت در اندیشه های سیاسی اسلام*، قم، بوستان کتاب.
۳. اراکی، محسن (۱۳۹۴). *نگاهی به رسالت و امامت از دیدگاه قرآن*، قم، نشر معارف.
۴. الهی نژاد، حسین (تابستان ۱۳۹۸). «بررسی و تحلیل نقش ایرانیان در تحولات فرجام جامعه بشریت؛ با تاکید بر مساله ظهور و قیام»، مجله اسلام و مطالعات اجتماعی، ش ۲۵، ص ۷۵-۹۵.
۵. اسفندیاری، محمد (۱۳۷۵). *بعد اجتماعی اسلام*، قم، نشر خرم.
۶. امینی، ابراهیم (۱۳۹۶). *دوگسترجهان*، قم، انتشارات شفق.
۷. آصفی، محمد مهدی (۱۳۸۹). *انتظار پیویا*، تهران، انتشارات بنیاد فرهنگی موعود.
۸. آیت الله صافی گلپایگانی، لطف الله (۱۳۸۰). *منتخب الاثر*، قم، کتابخانه آیت الله صافی گلپایگانی.
۹. جمعی از نویسندگان (۱۳۹۰). *دغدغه های فرهنگی؛ گزیده ای از بیانات رهبر معظم انقلاب*، تهران، نشر موسسه فرهنگی ایمان جهادی.
۱۰. حریری، نجلا (۱۳۸۵). *اصول و روش های پژوهش کیفی*، تهران، نشر دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
۱۱. حکیمی، امیرمهدی (۱۳۸۷). *منتظر چشم به راهی فریادگر*، مشهد، آستان قدس رضوی.
۱۲. دیرباز، عسکر (زمستان ۱۳۹۰). «روش های اثرگذاری انتظار در جامعه منتظر»، مجله پژوهش های مهدوی، ش ۳، ص ۱۱۴-۱۳۰.
۱۳. سلیمیان، خدامراد (۱۳۸۶). *درسنامه مهدویت*، قم، بنیاد فرهنگی مهدی موعود علیه السلام.
۱۴. صدوق، محمد بن علی (۱۴۰۵ق). *کمال الدین و تمام النعمه*، محقق: علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین.
۱۵. طبرسی، احمد بن علی (۱۳۷۱). *احتجاج*، مترجم: احمد غفاری، تهران، مرتضوی.
۱۶. فاضل لنکرانی، محمد جواد (۱۳۹۳). *گفتارهای مهدوی*، قم، مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام.
۱۷. کارگر، رحیم (تابستان ۱۳۹۳). «توسعه فرهنگی در عصر ظهور و چشم انداز آن در جامعه منتظر»، فصلنامه انتظار موعود، ش ۴۵، ص ۷-۳۰.
۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵). *الکافی*، محقق: علی اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۹. مجلسی، محمد باقر (۱۳۸۶). *بحار الأنوار*، تهران، انتشارات اسلامیة.

۲۰. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۹۱). *دانشنامه امام مهدی*، تهران، موسسه فرهنگی دارالحدیث.
۲۱. مصطفوی، شیخ حسن (۱۳۸۸). *التحقیق فی کلمات القرآن*، تهران، نشر آثار علامه مصطفوی.
۲۲. ملکی راد، محمود و دیگران (بهار ۱۳۹۸). «کارکرد مهدویت در ارائه الگوی سبک زندگی اسلامی»، *مجله اسلام و مطالعات اجتماعی*، ش ۲۴، ص ۷-۳۳.
۲۳. موسوی اصفهانی، سید محمد تقی (۱۳۸۵). *مکیال المکارم*، مترجم: سید مهدی حائری قزوینی، قم، انتشارات برگ شقایق.
۲۴. نراقی، ملا احمد (۱۲۴۵ق). *معراج السعاده*، محقق: محمد نقدی، تهران، نشر علمی فرهنگی.
۲۵. نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۸۷). *الغیبه*، تهران، نشر دارالکتب الاسلامیه..
۲۶. وحدتی شبیری، سید محمد رضا (۱۳۹۴). *پایه های اخلاقی تهذیب نفس از منظر اصول کافی*، قم، بوستان کتاب.
۲۷. پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری؛ KHAMENEI.IR